

PREPARING TEACHER FOR FUTURE

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГТАРДЫҢ АКМЕОЛОГИЯЛЫҚ ДАЙЫНДЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Botagul TURGINBAEVA

Prof.Dr., Abai Kazakh National Pedagogy University, botagul53@mail.ru

Абстракт

Мақалада болашақ педагогтарды кәсібиліктің, тұлғалық дамудың биігі «акме» жағдайға жетуге дайындаудың теориялық және практикалық астарларына сипаттама беріледі. «Акмеологиялық дайындық» сияқты күрделі ұғым турасындағы түсіндермелер талданып, авторлық көзқарастар білдіріледі. Педагогикалық оқу орындары білімгерлерін кәсіби дайындаудың акмеологиялық шарттары мен технологиялары сипатталады.

Тірек сөздер: акмеология, акмеологиялық дайындық, акмеорта, акметехнологиялар.

Кіріспе

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Назарбаевтың жариялаған «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» тұжырымдамасында халықтың әлеуметтік-тұрмыстық жағдайын жақсарту, әл-ауқатын арттыруға тек еңбек қана жеткізетіндігі аталып өтіліп, Үкімет алдына таяу мерзімде жүзеге асыру үшін 20 тапсырма жүктелді [1]. Осыған орай, кәсіби әрекетте және өмірдің басқа да салаларында табыс биігіне жетуді мақсат ететін тұлғаны дамыту, бәсекеге қабілетті сапалы адам капиталын құруды қамтамасыз ету еліміздің жоғары білім беру жүйесі алдындағы аса жауапты міндеттердің бірі болып табылады. Нарық жағдайында жоғары оқу орынының әрбір білім алушысының жақсы дайындығының болып, тұлғалық және кәсіби тұрғыда өзін - өзі дамытудың, өз бетінше жұмыс жасау, қарым - қатынасқа түсе білу дағдыларын меңгерген, жаңа жағдайларға бейімделе алу қабілеттері қалыптасқан әрі ұтқыр болуы оның маман иесі ретіндегі табыстылығын қамтамасыз етеді. Бұл ретте интегративті-кешенді ғылым ретіндегі акмеологияның алар орыны ерекше.

Негізгі бөлім

«Акме» көне грек тілінен аударғанда «биік, шың, табыс, logos – ілім» ретінде анықталады. Гректер «акме» сөзімен адам өміріндегі есейген жастық кезенді белгілейді, жастық шақтың осы кезеңінде адам өз қабілеттерінің жоғарғы шыңына жетеді, осы кезенді адам күштерінің нығайып, қанат жайып, гүлденген кезі деп санайды. «Акме» ұғымы кәсібиліктің шыңына шығу сол арқылы өмірде табыстарға жету, шығармашылық әлеуеттің дамуы мен адамның шығармашылық әрекет жағдайында ұзақ болуымен түсіндіріледі.

Акмеология *жетілген ересек адамның* дамуын зерттейді. «Акмеология» ғылыми термині өткен ғасырдың 20-шы жылдары ақыл-ой және әлеуметтік ізденіс, эвриология (П.Энгельмейер), эргонология (В.Н.Мясищев), рефлексология (В.М.Бехтерев) ғылыми бағыттарының пайда болуы барысында айқындалды. 1928 ж. Н.А. Рыбников акмеология

ұғымын ересек адамдардың дамуы туралы ғылым ретінде енгізген. XX ғасырдың ортасында белгілі ресейлік психолог Б.Г. Ананьев ғылым жүйесіндегі акмеологияның орнын анықтады, ересек адамның акме - дамуын азаматтық, қоғамдық-саяси, кәсіптік-еңбек сапалары негізінде қарастырды [2].

XX ғасырдың 70-жылдарынан бастап психология мен педагогика саласының көрнекті ғалымдары Н.В.Кузьмина, А.А. Деркач, А.А. Бодалев, т.б. аталған ғылыми бағыттың дамуының жаңа іргелі кезеңін бастады деуге болады [3;4;5].

Маманның кәсіби тұрғыдағы жетілуі және оның шыңына жетуі оның кенеттен, әрі бірден қалыптаса салмайтын полифункционалды жағдайы. Оған индивидтің алдыңғы сатыда алған білімдері мен жинаған тәжірибелері «жұмыс жасайды». Тек солар ғана маманның қандай тұлғалық бағдарлары мен кәсіби қабілеттері, қаншалықты білім қоры мен білік, дағдылары оны жасампаз субъект деңгейіне жетелейтінін көрсетеді. Солардың бірі оның жоғары оқу орынында алатын білім алу басқышындағы дайындық үрдісі.

Біз сөз еткелі отырған «акмеологиялық дайындықты» түсіну үшін алдымен «дайын болу», «педагогикалық әрекетке дайын болу» сияқты мәселелерге тоқталған жөн. Қазақ тілінің сөздігінде «дайын» ұғымы «даяр, әзір» сөздерінің синонимі ретінде қарастырылып, «дайындық» белгілі бір шаруаға әзірлік, қам жасаушылық деп түсіндіріледі. Ал «даярлау» – бұл өзара байланысқан элементтердің (компоненттердің) тұтас кешені. Оның басты сипаттамалары «тұтастық», «құрылым», «қызмет», «байланыс» ұғымы арқылы нақтыланады. «Даярлау», «тұтастық» ұғымдары стратегиялық, ал «байланыс» даярлаудың түзілуі мен талдау құралы ретінде көріне отырып, байланыстар топтамасын мәнді етеді.

Акмеологиялық дайындық туралы – бұл адамды кәсіби салада және жалпы өмірде ілгері дамуға, шығармашылықпен өзін-өзі жетілдіруге бағдарлайтын тұлғаның жалпы дайындығының сапалық сипаттамасы деген тұжырым бар. Біздің пікірімізше, болашақ маманның акмеологиялық дайындығының мәні: оның жоғары деңгейдегі ғылыми - педагогикалық әрекетіне негіз болатын *акмеологиялық білімдері, жаңалыққа, жетістікке жетуге деген тұрақты мотивтері, педагогикалық шығармашылыққа қажетті кәсіби мәнді сапалары мен эмоционалдык еріктік аймақтарын біріктіретін кешенді сапасы.* [6].

Бұл мәселе кез келген сала мамандарын дайындауда өзектілігімен сипатталады. Дегенмен біздің қарастырып отырғанымыз болашақ педагогтардың акмеологиялық дайындығы болғандықтан, аталмыш сапаны қалыптастырудың педагогикалық шарттары мен технологиялары жайлы ойымызды нақты осы контексте жалғастырамыз.

Болашақ мұғалімнің кәсіби білім алу барысындағы акмеологиялық дайындығының нәтижелі болуы белгілі бір шарттарға да байланысты. Оның алғашқысы педагогикалық оқу орындары студенттерінің шығармашылық әрекетке, шеберлік деңгейінде жұмыс жасауға дайындығын қалыптастыру «әр адамның өзі» деген философияға негізделуінде деп санаймыз. Себебі жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуы - *өзін-өзі тану, өзін-өзі тәрбиелеу, «өзін-өзі өзектілеу», «өзін-өзі жетілдіру», өзін-өзі білімдендіру, өзін-өзі түсіну, өзін-өзі реттеу, өзін-өзі бағалау мен басқару* үрдістерінде орын алады. Ғалым С.М. Жақыповтың «өзіндік тану, өзіндік сана, рефлексия және әлеуметтік талаптарды еске алу арқылы өзін-өзі дамыту тұлғаның өзін-өзі танытуының негізі болып табылады» деген пікірі біздің бұл ойымызды негіздей түседі [7].

Мәселені тиімді шешудің келесі шарты - мамандықты дұрыс таңдау. Мамандық таңдау – қарапайым міндет емес. Бұл – бүкіл қоғам болып атқарылатын аса жауапты мәселе. Сондықтан да алдыңғы қатарлы дамыған мемлекеттерде ерте қолға алынып, оқушыға дұрыс бағдар берілетін болған. Мысал келтірер болсақ, 1908 жылдың қаңтар айында Бостон қаласында жастарды кәсіби бағдарлау жұмысының алғашқы бюросы ашылып, мұнда талапкерлердің өмірлік еңбек жолын анықтауға көмек беретін әдістемелер қолданыла

бастаған. Әрбір адам мамандық таңдағанда өзіне «бұл мамандыққа менің бейімділігім бар ма?» деген сауал қою керек. Ж.Аймауытұлының «мамандықтың жаманы жоқ, бірақ, мұның кез - келгеніне икемділік керек, бұл жай күнелту, тамақ асыраудың ғана жолы емес, үлкен өнерді, зор шеберлікті қажет ететін нәрсе» - деген пікірінде құзыретті, шығармашыл, бәсекеге қабілетті маман болудың бастауының бала шақтан, мектептен басталатындығына меңзеп, бұл іске аса жауапкершілікпен қарау қажеттілігіне назар аударады [8].

Үшінші шарт ретінде оқу орынында акмеологиялық орта түзу деген болар едік. Болашақ мамандарды дайындаудың **акмеологиялық ортасы** жүйелілік амал негізінде құрылады және ол ашық, динамикалық интегративті жүйе ретінде анықталынады. Жоғары оқу орынындағы акмеологиялық дамытушылық орта – әлеуметтік-мәдени кеңістіктің бір бөлігі, субъектілердің шығармашылық жағдайындағы өзара әрекеттесетін аймағы. Мұндай ортаның сипатына: кәсіби және тұлғалық әрекеттесу; кәсіби және тұлғалық өсу; кәсіби ізденісті және шығармашылықты ынталандыру; кәсіби шебер адамдардың өзара ынтымақтасуы жатады. Акмеологиялық ортада міндетті және таңдау пәндерін игеру барысында білім алушы мен оқытушы арасындағы субъект-субъектілік қарым-қатынасы жүзеге асады, ал өнімді-креативтілік іс-әрекеті барысында білім алушылардың кәсіби -практикалық тәжірибесі жүзеге асады.

Болашақ педагогтарды шығармашылық өнімді еңбекке дайындауды нәтижелі етудің тиімді жолдарының бірі ретінде маман дайындаудың мазмұнын жаңалау деп есептейміз. Бұл ретте болашақ ұстаз педагогикалық шығармашылықтың, креативтілік пен сыни ойлаудың, акмеологияның теориялық негіздерін оқып үйреніп, тәжірибелік тетіктерін меңгеруі тиіс. Ал осы жаңа мазмұнды игертуде қолданылатын жаңашылдық әдістер мен технологиялардың алатын орыны ерекше. Себебі жоғары оқу орнында мамандар дайындауда *акмеологиялық технологиялар мен тренингтерді қолдану* арқылы оқу үдерісін белсенді түрде жүзеге асыруға мүмкіндік туады. Тек белсенділік қана тұлғаның кәсіби әрекетте биіктерді бағындыруға дайын болуын нәтижелі ететіні белгілі.

Акмеологиялық тренингтер білімгерлердің оқу кезеңіндегі интегративті іс-әрекетін құралдармен қамтамасыз етуге бағытталған. Бұл тренингтер кәсіби жауапкершілікті дамытады, яғни білім беру мамандарын даярлау сапасын арттыруға қызмет етеді.

Акмеологиялық технология - кәсіби дамудың жоғары деңгейіне жетуге мүмкіндік беретін жеке тұлғаның ішкі әлеуетін ашуға, қасиеттері мен сапаларын дамытуға бағытталған құралдар жиынтығы. А.А. Деркач пен В.Г. Зазыкин қысқаша акмеологиялық сөздікте «акмеологиялық технологиялардың» болашақ маманды кәсіби тұрғыда дамытуға, оның тұлғалық әлеуетін ашып көрсетуге бағыттылығына тоқталады [9].

Акмеологиялық технологияларды А.П. Ситников «психотехнология» ретінде қарастырады. Аталған ұғымды технологиялық тұрғыда қарастыру базалық акмеологиялық категорияларды нақтылауға ықпал етеді, яғни мұнда кәсіби шеберлік ең алдымен өнімді психотехнологиялар мен кәсіптік іс-әрекет технологиялар кешенін меңгеру ретінде қарастырылады [10].

В.Н. Максимова акмеологиялық технологиялар білімді ізгілендіру факторы болып табылатындығын және олар жеке тұлғалардың әлеуметтік маңызды құндылықтарына (денсаулық, отбасы, адамгершілік, өмір, азаматтық) және субъектінің тіршілік әрекетіндегі құндылықтарына (өзін-өзі дамыту, өзін-өзі жетілдіру, біртұтас және орнықты даму, руханилық, өмірлік жетістік, даралық), сондай-ақ кәсіби сапаларға (қабілеттілік, құзырлылық, бағыттылық, эмпатиялық сапалар, ерік-жігер, іскерлік) басымдық беру негізінде жасалатындығын атап өтеді. Автор сонымен бірге оқытудың акмеологиялық технологиялары кез келген педагогикалық технологиялардың барлық қырлары мен рет-тәртібін жүзеге асырады және басқаларға қарағанда кешенді болып табылады деген пікір білдіреді [11].

Жоғарыдағы айтылғандарға қосыла отырып, біз акмеологиялық технологиялардың: креативтілікті дамытуға бағытталуы; кешенділік; қызмет етіп отырған жүйені жоғары жетістіктерге жетуге өзін-өзі жылжуына мүмкіндік беретін факторларға жүйелі ықпал етуді қамтамасыз етуі; жеке тұлғаның өзін-өзі дамытуын және кәсіби іс-әрекет үдерістерін оңтайландыруы; қоршаған әлеммен және өзімен-өзі мақсатты қарым-қатынас орнатуы сияқты белгілері болатындығын атап өтеміз. Олардың басты мақсаты – студенттердің субъектілік қасиеттерінің дамуына ықпал ету. Акмеологиялық технологиялардың негізгі міндеттерінің бірі - арнайы тәсілдермен, техникалармен тұлғалық және кәсіби «Менін» өзектілендіруге мүмкіндік беретін адамның дамуында, өзіндік санасында, өзін - өзі жүзеге асыруында талап етілетін қажеттілікті қалыптастыру және бекіту.

Қазіргі білім беру саласында қолданылып жүрген акметехнологиялар қатарына: педагогикалық шеберханалар, ТРИЗ-технологиясы, сыни ойлауды дамыту, арт-технология, ақпараттық - коммуникациялық технологиялар жатады. Олардың әрқайсысының өзіндік философиясы, ғылыми негіздемесі, интербелсенді әдістер мен тәсілдер жүйесі бар. Аталған технологиялар білім алушыны біртұтас және орнықты дамытуға, жетістіктерге жетуіне, ішкі мотивациясын қалыптастыруға бағытталады, болашақ маманның акмеологиялық дайындығының қалыптасуына ықпал ететін біртіндеп күрделеніп отыратын кәсіби практикалық міндеттерді шешуге бағдарланады.

Қорытынды.

Болашақ мұғалімдердің акмеологиялық дайындығын қалыптастыруды өзекті мәселе ретінде қарастыра отырып мына төмендегі тұжырым жасауға болады: акме жағдайына көтерілген тұлға – үнемі іздену нәтижесінде, шығармашылық әрекет түрлерін құрастыра алу арқылы, өзінің дамуының субъектісі деңгейіне көтеріліп, қайталанбайтын даралық әлеуеттерін дамытады. Сол арқылы өзіндік өмір жолын жасауға мүмкіндік алады. Жоғары оқу орындарында білім беруді акмеологиялық тұрғыда ұйымдастыру қайталанбас табиғи қасиеттері бар адамдармен даралап жұмыс жасау емес, әр болашақ маманның табысқа жету мүмкіндіктерін ашуға көмектесу болып табылады.

Әдебиеттер тізімі:

1. Назарбаев Н. «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» -Астана. -2014.
2. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания». - М., Наука, 1997.
3. Кузьмина Н.В. Акмеологическая теория повышения качества подготовки специалистов образования. М., 2001, С.11
4. Деркач А.А. Акмеологические основы развития профессионала.-Москва-Воронеж. 2004 г.750 с
5. Бодалев А.А. Акмеология, РАГС. М., -2002, С.301
6. Тұрғынбаева Б.А. Болашақ мұғалімдердің әлеуетін дамыту: кәсіби шығармашылық жолында. Монография. –Алматы. -2012. 315 б.
7. Джакупов С.М. От смысловой теории мышления к концепции совместно-диалогической познавательной деятельности / Вопросы психологии, № 2 -2010. С. 46-55.
8. Аймауытов Ж. Психология. - Алматы., 1995. - 320 б.
9. Деркач А.А., Зазыкин Краткий акмеологический словарь М., РАГС, 1998.
10. А.П.Ситников Акмеологический тренинг: Теория, методика, психотехнологии / А. П. М. : Технол. шк. бизнеса, 1996. – 429 с.
11. Максимова В.Н. Акмеология: новое качество образования: Кн. Для педагога. СПб.: Изд-во. РГПУ им. А.И. Герцена, -2002. - 99 с.